УДК 351:779:343.77(477.83/86)“19–20”

О. Проців

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА БРАКОНЬЄРСТВО У ГАЛИЧИНІ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

Висвітлено правові, політичні, соціальні, моральні складові, які впливали на запровадження мисливського, кримінального та адміністративного законодавства у частині відповідальності за браконьєрство. Проаналізовано звичаєві права адміністративно-територіальних утворень, які свого часу були на території Галичини. Розглянуто практичне застосування законодавства у цій галузі.

Ключові слова: Галичина, полювання, браконьєрство, штраф.

Однією із складових, яка впливає на ефективність мисливства, є ступінь дотримання чинного законодавства, яке регламентувало полювання та спосіб ведення мисливського господарства. Із утворенням на території Галичини адміністративно-територіальних одиниць у вигляді князівств та держав починає зароджуватись примітивне мисливське право, а разом із ним адміністративне право, яке передбачало структуру управління галуззю, та кримінальне право, яке передбачало покарання за невиконання мисливського законодавства.

Окреслена проблематика широко висвітлювалась працях таких авторів: Л. Татомира, В. Кравчинського, Т. Чацького, В. Калузького, Є. Гавроньського, А. Ремішевського, А. Пшеджемірського.

У мисливській періодиці Польщі практично після кожного виходу мисливського законодавства друкуються полемічні розвідки, у яких в описовій формі порівнюється мисливське законодавство із законодавством інших країн. В Австро-Угорській імперії Галицьким мисливським товариством випускався з 10 січня 1878 р. журнал “Łowiec” (“Мисливець”), у якому друкувались статті на зазначену тематику. Також ця інформація широко представлена у журналі “Łowiec Polski” (“Мисливець польський”), що виходив у Варшаві як орган цісарського товариства правильного полювання Польщі з 1899 р.

Метою дослідження є проведення аналізу складових, які впливали на формування законодавства, за яким карались порушники правил полювання. Описати мисливське законодавство, яке регламентувало покарання за порушення правил полювання, та практику застосування покарання.

Покарання за порушення правил полювання значною мірою залежало від політико-правового устрою суспільства: первісно-общинного, феодального, капіталістичного (буржуазного), соціалістичного, сучасного (перехідного, постсоціалістичного, постіндустріального), здатності власників мисливських господарств забезпечити дієвий контроль за збереженням мисливських тварин, здатності виконавчої та судової гілок влади організаційно забезпечити дієвий контроль за виконанням у суспільстві правового режиму, як загалом, так і зокрема, у галузі мисливства. Іншим чинником також є правові погляди на власність мисливських тварин, на яких полювали браконьєри, та стан правової свідомості суспільства, моральних цінностей.

Мисливсько-господарське право в Європі формувалось на основі двох правових шкіл – німецької та римської, на принципах яких формувалось право власності на мисливські тварини.

Право на полювання, згідно з вченням римських юристів, є наслідком права власності осіб на нерухомість. Власник має право заборонити посторонній особам доступ на його власність і таким чином не допускати до полювання у своїх володіннях. Дичина, з точки зору римського права, вважалась предметом, що не має господаря. Тому власник господарства (землі) не мав права на повернення впольованої в його володіннях без його дозволу дичини. Право власності у цьому випадку було розмитим. Особа, якій належала мисливська тварина, чітко не встановлювалась, тому браконьєрство більше толерувалось.

Древні германці, на відміну від римлян, визнавали право власності власника землі на диких тварин, які знаходяться на його території. За їхніми законами полювання у чужих володіннях без дозволу господаря каралось як вид крадіжки. Ті ліси і поля, які не були зайняті пашнею, знаходились у спільному володіння, там право на полювання належало кожному з членів цієї общини. Відповідно до німецького права чітко встановлювався власник мисливської тварини.

У феодальні часи власники тварин, які були одночасно законодавцями, встановлювали, враховуючи свої інтереси, досить жорстокі покарання за порушення їх права власності.

Перші документальні джерела вказують, що у Великому Князівстві Литовському, до складу якого належала Галичина, взагалі будь-яке право, зокрема і право на полювання, регламентувалось статутами Великого Князівства Литовського від 1529, 1566, та 1588 рр. Ці статути здебільшого мали на меті фактично зберегти для суспільної верхівки монопольне право на полювання і базувались на німецькому праві. Практично вони не врегульовували мисливські відносини, а лише визначали покарання, а саме за незаконне полювання на чужих володіннях. За це передбачався штраф у розмірі двадцять рублів, а також було передбачено відшкодування збитків, заподіяних власнику мисливських тварин. У випадку, якщо б мисливця спіймали зі звіром, убитим у лісі, то його треба було привести до органів влади, а вони повинні були засудити його до смертної кари на рівні з іншими злодіями.

Для визначення розміру відшкодувань за неправильно впольованих тварини була стаття у Статуті "Ціна звірів", яка встановлювала ціну на диких звірів [1].

Вже починаючи із статуту Великого князівства Литовського, у 1588 р. року було відмінено попередні положення про засудження до смерті браконьєрів та визначено, що браконьєр повинен сидіти в ув'язненні шість тижнів без права на звільнення, поки не заплатить відшкодування за відстріляного звіра [2].

Загалом покарання за браконьєрство у Польщі були не такі суворі, як у інших країнах, де за браконьєрство передбачалась смертна кара.

Литва у своєму праві більш точно визначала правила полювання, ніж Польська Корона [3].

Незважаючи на жорстокість Литовських статутів, цивілізаційні та моральні норми прогресували у бік гуманності, у життя входила вже інша філософія. Звичаєве право не дозволяло застосовувати жорстокість стосовно браконьєрів. Так, Лютомерський підскарбник не віддавав у суд людей, які крали дичину у його лісах. Він говорив: "Король не хоче, щоб відкупити смерть тварини смертною карою, бо при цьому вовк або олень мав би більшу вартість ніж людина" [4].

Деякі дослідники навіть висловлювали думку, що збільшення чисельності опришків на Гуцульщині відбулося через запровадження охорони лісів і їх жорстоке ставлення до браконьєрів. Гуцул-браконьєр, який під час сутички застрелив охоронця, не мав іншого виходу, як зі зброєю в руках йти в гори, бо був би засуджений до смертної кари [5].

З приходом у Галичину Австро-Угорської влади встановлювалось відповідне мисливське господарство, яке базувалось на німецькій правовій філософії. У тогочасному суспільстві браконьєрство ототожнювалось із злодійством, адже мисливські тварини мали конкретно визначеного господаря, тобто власника земельної ділянки, на якій вони перебувають. Так, відповідно до мисливського закону, який діяв у Галичині з 1898 р., ст. 73 передбачала, що за порушення мисливського закону повітова виконавча влада мала право накласти на порушника штраф від 5 до 50 злотих. За повторне порушення або, коли порушником нанесені великі збитки, розмір штрафу міг бути підвищений до сто ринських.

У випадку, коли порушник не в змозі заплатити штраф, його замінюють позбавленням волі з розрахунку 5 злотих за один день арешту. Якщо порушник часто порушував мисливський закон, то йому можна було замінити штраф арештом на 20 днів. Штрафи, оплачені браконьєрами, йшли у фонд бідних тієї гміни, в якій сталось порушення.

Ст. 76 визначалось, що дичину, яку вполював браконьєр, зброю та інші мисливські снасті повинні бути продані через аукціон повітовою владою, а гроші повинні бути перераховані у фонд бідних тієї гміни, у якій стався випадок браконьєрства.

Ст. 77 визначала, що порушник також повинен відшкодувати збитки, завдані своїми діями. Розмір стягнення збитків розглядався лише тоді, коли між браконьєром і власником дичини не було попередньо досягнуто компромісу.

Ст. 78 визначався термін давності: якщо упродовж шести місяців порушника не притягнуто до відповідальності, то тоді справа закривалась [6].

З утворенням у 1918 р. Другої Речі Посполитої у ній діяли мисливські законодавства тих країн, із яких була утворена Польща, а саме Королівства Польського, Прусії, Галичини. Лише з прийняттям у 1927 р. мисливського закону на території Польщі почав діяти єдиний мисливський закон, а відповідно і визначення браконьєрства та покарання [7].

У наступному мисливському законі, який діяв на території Галичини з 1927 р., покарання за порушення мисливського закону було поділено на три групи і передбачало різні покарання залежно від тяжкості порушення. Так, до першої групи належали найнезначніші порушення мисливського закону, а саме відсутність мисливського посвідчення на вимогу особи, яка має право контролювати проведення полювання.

До цієї ж групи належить полювання на відстані менш як сто метрів від житлових будівель, під час літургії у неділю або у великі релігійні свята на відстані меншій як два кілометри від костелу, в якому відбувається літургія, на цвинтарі; знаходження на чужих мисливських угіддях із зброєю або мисливськими знаряддями для полювання на мисливських тварин.

За такі порушення призначалось покарання у вигляді штрафу в сумі 50 злотих.

До другої, більш тяжчої, групи порушень мисливського законодавства належать полювання без придбання мисливського посвідчення, полювання в

угіддях, які не належать до жодного мисливського господарства, у чужому мисливському господарстві без згоди його власника, полювання в нічний час, з хортами або гончими собаками в мисливських господарствах, де мисливське господарства має менш ніж дві тисячі гектарів; видання письмового дозволу на полювання (власником, орендарем мисливського господарства), яке суперечить нормам мисливського закону; збір яєць, пташенят або знищення гнізд птахів мисливських порід.

Ці порушення правил полювання, відповідно до ст. 76, підлягали покаранню штрафом до двісті злотих, арешту до чотирьох тижнів або ці два покарання можна було застосувати разом.

До третьої, найтяжчої групи, порушень мисливського законодавства належали полювання у мисливських господарствах на самців лосів, площа яких є меншою за тисячу гектарів, у воєводствах Львівському та Станіславівському – на самців оленів, а також полювання у недозволений законом спосіб чи недотримання періоду, під час якого можна полювання. До тяжких порушень належало полювання, яке здійснюється з метою продажу мисливської продукції, в чужому мисливському господарстві без дозволу його власника, полювання на молодняк лося, оленя, лані, самиці козулі, молодняк козулі, ведмедицю з ведмежатами, курей-глухарів, курей-фазанів.

Ці найтяжчі порушення передбачали покарання до п'ятсот злотих штрафу, а також арешт до шести тижнів.

Окрім цих трьох груп порушень, також передбачалось покарання до п'ятсот злотих штрафу або арешт на шість тижнів із конфіскацією дичини у благодійний фонд за порушення обігу м'яса та шкір мисливських тварин після десятиденного терміну по завершенню сезону полювання на певний вид.

Також цим законом визначались особливо тяжкі порушення мисливського закону. Ст. 79 передбачалось покарання у вигляді штрафу до тисячі злотих, а також арешт до шести тижнів за полювання на бабака. За полювання на самиць лося, бобра, серни передбачалось покарання до двох тисяч злотих, а також позбавлення волі до шести місяців.

Найтяжчим порушенням було визначено полювання з порушенням мисливського закону на зубра. За це порушення передбачалось покарання штрафом в розмірі п'ять тисяч злотих, а також шість місяців позбавлення волі.

Окрім штрафу та арешту як головних покарань, мисливський закон передбачав також додаткові покарання: конфіскацію дичини, шкір дичини, а також конфіскацію зброї та інших засобів, які використовувались для добування мисливських тварин.

У випадку, коли порушник не мав можливості оплатити накладений на нього штраф, його піддавали арешту. Тривалість арешту відповідала сумі накладеного на нього штрафу. Штраф у розмірі 50 злотих можна було замінити арештом на 3 дні, а штраф у 200 злотих грозив арешт терміном до двох тижнів. За накладений штраф більш як 200 злотих позбавлення волі не мало бути більшим як три тижні.

За порушення мисливського закону передбачалось не лише адміністративне чи кримінальне покарання, але також обов'язок відшкодувати витрати, завдані мисливському господарству, тобто була передбачена цивільна відповідальність. Так, дичину, впольовану браконьєрським способом, потрібно було повернути його власнику, тобто власнику мисливських угідь.

Дичина, яка була вилучена при неправильній торгівлі, передавалась на доброчинні цілі, але при цьому порушник був зобов’язаний відшкодувати збитки, які дорівнювали трикратній вартості впольованої дичини. Тварини, впольовані на угіддях, які не належали до жодного мисливського ревіру, конфісковувались і передавались у доброчинні організації.

Мисливський закон надавав повноваження старостам щодо винесення рішення про покарання порушників правил полювання, за винятком грубих порушень правил полювання, викладених у ст. 78, тобто полювання на зубра та на самиць лося, бобра та серни. Такі порушення чинного законодавства передбачалось розглядати повітовим судам.

Але ця вимога мисливського закону проіснувала до 22 березня 1928 р., поки не набуло чинності у дію розпорядження Президента Польщі “Про адміністративно-кримінальну процедуру” від 22.03.1928 р. Відповідно до цього розпорядження справи про порушення правил полювання розглядались лише у суді [8].

Порівнюючи мисливський закон Польщі від 1927 р. з попередніми Галицькими мисливським законом від 1909 р. з часів правління Австро-Угорщини, бачимо, що покарання тоді було суворіше. Порушення мисливського закону в часи правління Австро-Угорщини каралось до 6 місяців арешту, а за мисливські злочини – до року, п’яти років і, навіть, до десяти років (якщо порушник був рецидивістом) суворого режиму. Також законодавства інших країн, із яких тоді складалась Польща, суворіше карали браконьєрів. Але, як свідчить практика, високі покарання, на думку керівництва Галицького мисливського товариства, не застосовувались лише завдяки тому, що судді здебільшого не були мисливцями. Ще за мисливським законом Галичини від 1897 р. адміністративна повітова влада мала право накладати штраф у розмірі до 50 злотих.

Відповідно до ст. 270 кримінального кодексу Другої Речі Посполитої передбачалось, що будь-яке покарання за браконьєрство належало до повноваження судів.

Змінилась філософія підходу до браконьєрства у новому кримінальному кодексі. Відтепер браконьєрство перестало бути видом крадіжки, а було перекваліфіковане на порушенням чужого права полювання. Тому такі погляди змінили також і підхід щодо покарання браконьєрів. Судді при такому формулювання порушення застосовували більш легкі види покарання, адже психологічно людина розцінює крадіжку як тяжчий гріх, ніж “порушення чужого права полювання”.

Межі покарання зменшились, попередньо у деяких тяжких випадках було позбавлення волі до 10 років, а за законодавством Другої Речі Посполитої найтяжчий вид покарання передбачав позбавлення волі до 2 років. За Галицьким законодавством суд відбувався у присутності трьох присяжних суддів, а з часів розпаду Австро-Угорської імперії – одного судді.

У Кримінальному кодексі Другої Речі Посполитої вже не було такого поняття, як “крадіжка дичини”, а було визначення “порушення чужого права полювання”. Це мало також відповідні наслідки при розгляді справ у судах. Дичина, відповідно до нового мисливського законодавства, була безгосподарською, тоді як попередні мисливські законодавства визначали, що дичина належить власнику землі, де вона на цей час знаходиться. З огляду на такі погляди, судді поблажливіше почали ставиться до розгляду справи, браконьєр добув нічийну річ, ніж коли за Австро-Угорщини коли розглядали справу про крадіжку чужої власності. Тому загалом

покарання за часів існування Австро-Угорщини були більш сурові, ніж у наступному законодавстві Другої Речі Посполитої Польщі, яка була утворена в 1918 р. після розпаду Австро-Угорщини [9].

Висновки

Із прийняттям мисливсько-господарського законодавства визначається вид і міра відповідальності за його порушення. Законодавство при феодальному ладі визначало лише покарання смертю, тоді як максимальне покарання за найбільш тяжке браконьєрство, згідно з мисливським законом від 1927 р., передбачало покарання у вигляді лише шести місяців позбавлення волі. Відзначено тісний взаємозв'язок між політико-правовим устроєм суспільства та ступенем відповідальності за порушення. Також на прийняття та виконання законодавства щодо покарання за браконьєрство мали вплив цивілізаційні цінності суспільства, де велику роль відігравала християнська мораль, яка була притаманна більшості польської нації. Польське законодавство порівняно з законодавствами інших народів щодо покарання за браконьєрство було найбільш лояльним.

Гроші від незаконно впольованої дичини, яка реалізовувалась, направлялись у фонд допомоги бідним, що сприяло соціальному порозумінню між багатими мисливцями та бідняками.

Пройшла зміна від дуалістичного розгляду порушень за браконьєрство при Австро-Угорській імперії, коли за незначне порушення справа розглядалась виконавчою владою, до цілковитого розгляду в Польщі справ про порушення правил полювання лише у суді починаючи з 1928 р.

Розглянуто тематика потребує подальших досліджень, адже для прийняття законодавства, яке врегульовує питання щодо покарання за браконьєрство, потрібно враховувати звичаєве право, правосвідомість, моральні цінності суспільства.

Літератури

1. Статут Великого Князівства Литовського 1529 року [Електронний ресурс. — Режим доступу : www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Litva/XVI/1520-1540/Statut1529/text9.phtml?id=2278.

2. Статут Великого Князівства Литовського 1588 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : starbel.narod.ru/statut1588.htm.

3. Krawczynski W. Lowiectwo: Przewodnik dla leśników zawodowych I amatorów myśliwych [Text] / W. Krawczynski. — Kraków : Druk W. L. Anczyca i spółki, 1924. — S. 7—16.

4. Czacki T. O litewskich i polskich prawach [Text] / T. Czacki. — Kraków : Czas, 1861. — S. 277—289.

5. Ossendowski A. Karpaty I Podkarpacie [Text] / A. Ossendowski. — Poznań : Wydawnictwo Polskie R. Wegnera, 1939. — S. 222.

6. Nowa ustawa łowiecka dla Galicyi i W. Ks. Krakowskiego [Text]. — Kraków : Wisła, 1898. — S. 42—45.

7. Wymiar kar // Przegląd myśliwski i łowiectwo polskie [Text]. — 1924. — № 6. — S. 15.

8. Kałuski W. Prawo Lowieckie [Text] / W. Kałuski. — Warszawa : Wydawnictwo związku pracowników administracji gminnej rz. p., 1928. — S. 71—80.

9. Opolski J. Polski kodeks karny, a łowiectwo / J. Opolski // Łowiec [Text]. — 1932. — № 24. — S. 303—306.

O. Protsiv

THE STATE REGULATION OF RESPONSIBILITY FOR POACHING IN HALYCHYNA (END OF THE 19TH – BEGINNING OF THE 20TH CENTURY)

In the article legal, political, social and moral components which had influence on implementation of hunting, criminal and administrative legislation in the part responsible for poaching are explained. Common laws of administrative and territorial formations which were on Halychyna territory at that times are analysed. The practical application of legislation at this branch is explained.

Key words: Halychyna, hunting, poaching, penalty.